

نگرشی به صنعت جهانگردی

معمد ولی کیانمهر

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

چکیده

در سال‌های اخیر جهانگردی به منبع درآمد سرشاری در تجارت جهانی و عامل مهمی در بهبود موازنه بازرگانی و تراز پرداخت‌های بسیاری از کشورها تبدیل گشته است. در این مقاله سعی گردیده است که اهمیت جهانگردی و نقش آن در رشد و توسعه اقتصادی مورد بررسی قرار گیرد. نهایتاً مسائل و مشکلات توسعه جهانگردی مطرح و وظایف سازمان‌های جهانگردی جهت مقابله با آنها تشریح گردیده است.

مقدمه □

جهانگردی یا توریسم به معنی حرکت کوتاه‌مدت و موقت مردم است به قصد بیرون رفتن از محل و مکانی که به طور عادی و دائم در آن زندگی و کار می‌کنند. سازمان توسعه و پیشرفت و همکاری اقتصادی (OECD) جهانگرد را شخصی می‌داند که خارج از محل اقامت همیشگی خود، حداقل برای بیست و چهار ساعت در

گردش و سیاحت باشد. سازمان جهانی جهانگردی نیز جهانگرد یا توریست را اینطور تعریف می‌کند: جهانگرد شخصی است که بیش از ۲۴ ساعت، به قصدی غیر از کار، در جایی خارج از محل اصلی زندگی همیشگی خود به سر برد.

در سال‌های اخیر، عامل جهانگردی به منبع درآمد سرشاری در تجارت جهانی و عنصر مهمی در بهبود موازنه بازرگانی و تراز پرداخت‌های بسیاری از کشورها مبدل گردیده است. در بعضی از کشورها درآمدهای ناشی از سیاحت، رشدی سریع‌تر از درآمدهای حاصل از صادرات کالاها و خدمات داشته است. عامل جهانگردی سبب رونق و گسترش خدمات و اشتغال نیروی انسانی در بسیاری از مناطق، شهرها، روستاها و کشورها شده که جهانگردان زیادی را جلب می‌نمایند. صنعت جهانگردی پدیدآورندهٔ درآمد، کار و اشتغال است. جهانگردی، منبع اصلی درآمد برای مردم مناطقی است که از نظر منابع طبیعی فقیرند ولی مناظر، آب و هوا و جاذبه‌هایی دارند که فاقد ارزش اقتصادی هستند و یا بالفعل اقتصادی نیستند که از طریق توسعه صنعت جهانگردی، اقتصادی می‌شوند.

توضیح اینکه صنعت توریسم، منابعی را به کار می‌گیرد که معمولاً قابل استفاده نبوده و از طریق توسعه صنعت جهانگردی اقتصادی می‌شوند. مثلاً از نیروی انسانی غیرشاغل استفاده می‌کند، از سواحل و بیشه‌ها و جنگل‌ها، از کوه‌ها و شن‌زارهای کویری بهره می‌برد، آفتاب و دیگر مظاهر مشابه را به کار می‌گیرد و آنها را اقتصادی می‌نماید که در غیر این صورت، هرگز ممکن نبود نقشی چنین با اهمیت در بهبود اقتصادی مردم شهر، منطقه و کشور مربوطه داشته باشند. علاوه بر آن، جهانگردی منبع مهم درآمد برای دیگر بخش‌های اقتصادی و دست‌اندرکاران امور دیگر است. مثلاً توریسم درآمد بخش حمل و نقل، صاحبان اماکن اقامتی، دست‌اندرکاران امور سرگرمی و فراغتی، صاحبان و تهیه‌کنندگان صنایع دستی، فروشندگان و تولیدکنندگان صنایع ظریفه و غیره را افزایش می‌دهد. جهانگردی به رونق و گسترش امور فراغتی و تفریحی در یک ناحیه کمک می‌کند که در غیر این صورت شاید هرگز این امور در آن ناحیه و منطقه متظاهر نمی‌گردید.

جهانگردی یک فعالیت انسانی است که می‌بایستی به جنبه‌های گوناگون آن اهمیت داده شود: اهمیت اقتصادی، اهمیت اجتماعی، اهمیت سیاسی، اهمیت فرهنگی و

محیطی، که هر یک از موارد فوق‌الذکر در جای خود می‌بایستی مورد بررسی و پژوهش دقیق قرار گیرد و آثار مثبت و منفی آن معلوم گردد.

طبیعت و خصوصیات پیچیده جهانگردی نشان می‌دهد که نظم و انضباط ویژه می‌بایستی در حوزه مطالعاتی و بررسی این موضوع منظور شود و این انضباط و نظم به خصوص در زمینه مسائل اقتصاد جهانگردی، توسعه یا عدم توسعه جهانگردی، جغرافیای جهانگردی، روانشناسی و جامعه‌شناسی جهانگردی، مدیریت و بازاریابی جهانگردی طرح‌ریزی و آمار و بررسی و سایر روابط و علوم مرتبط با جهانگردی اعمال گردد. هر یک از موضوعات فوق‌الشعار، به بحث و بررسی مبسوطی نیاز دارد. در صنعت توریسم دو بخش کلی فرا روی پژوهشگر قرار دارد:

اول - مسائلی چون اقتصاد جهانگردی، جغرافیای جهانگردی و ...

دوم - صور قانونی، تشکیلاتی، مقرراتی، مجموعه اطلاعات، روابط ویژه و ... که دسته‌بندی و به صورت سیستماتیک آزمایش و به اجراء درمی‌آیند.

□ اهمیت جهانگردی

در بیست و یکمین اجلاس مجمع عمومی سازمان ملل متحد، طی قطعنامه‌ای که با توافق آراء تصویب شد، سال ۱۹۶۷ میلادی به عنوان سال جهانگردی اعلام گردید. مفاد این قطعنامه به عنوان یکی از اساسی‌ترین و مطلوبترین فعالیت‌های بشری شناخته شد که شایسته است از طرف تمام مردم جهان و دولت‌ها مورد تمجید و تشویق قرار گیرد.

جهانگردی موجب می‌شود نحوه زندگی و بنیادهای مردم کشورهای دیگر شناخته شود. علاوه بر آن جهانگردان می‌توانند در مقام سفیر حسن‌نیت برای کشور و میهن متبوع خویش اقدام نمایند. هر ساله بسیاری از جهانگردان برای حضور و شرکت در مراسمی چون انواع و اقسام کنگره‌ها و دیگر مراسم به کشورهای دیگر مسافرت می‌نمایند. این مسافرت‌ها فرصتی ایجاد می‌نماید تا مراتب همکاری بین کشورهای مربوطه افزایش یابد. در عین حال اتفاق دیگری به وقوع می‌پیوندد؛ بدین معنی که حضور جهانگرد در محل و کیفیت و تعلقات زندگی اجتماعی او در ساخت اجتماعی و نحوه زندگی مردم محلی، تأثیری به جای گذاشته و ضمناً خود جهانگرد نیز

تحت تأثیر اوضاع و احوال و شرایط محلی قرار می‌گیرد، به نحوی که بعد از مراجعت، عادات و مشرب و مسلک مردم محلی را با خود به ارمغان می‌برد.

جهانگردی از نقطه نظر فرهنگی و تربیتی دارای اهمیت فراوانی می‌باشد؛ بدین معنی که به مفهوم وسیع دارای تأثیرهای مطلوب است که در اثر تماس و ارتباط بین مردمی که از لحاظ نژادی و ملیت دارای اختلاف می‌باشند تجلی می‌یابد. اما اهمیت جهانگردی به مفهوم محدود نیز شایان توجه است، چه در این مفهوم، مسافرت‌هایی که به منظور مطالعه و یا شرکت در دوره‌های آموزشی و یا شرکت در کنفرانس‌ها صورت می‌پذیرد، فی‌نفسه دارای هدف‌های آموزشی و تربیتی خواهد بود.

جهانگردی برای کسانی که اقدام به مسافرت نموده و همچنین برای کسانی که در مقصد، جهانگردی را می‌پذیرند، مفهوم مبادله فرهنگی و تحکیم مبانی فرهنگی را دارد. در واقع، عوامل فرهنگی در جلب جهانگرد به مقاصد جهانگردی، به نهایت درجه مؤثر است. عوامل چون آثار معماری، یادبودهای تاریخی و مولد شخصیت‌های معروف، از جمله جاذبه‌های جهانگردی می‌باشد. ولی انواع فستیوال‌ها و همچنین نمایشگاه‌ها، توفیق خود را متکی به بازدیدکنندگان می‌دانند. جهانگردی از نقطه نظر آنکه مردم کشورهای مختلف را که دارای زمینه‌های اجتماعی متفاوتی می‌باشند با یکدیگر نزدیک و محشور می‌سازد، دارای ارزش سیاسی و اجتماعی می‌باشد. علاوه بر این، چون جهانگردان فعالیت‌های دیگری در طول اقامت خود در سرزمین دارند، جهانگردی اهمیت فرهنگی و تعلیم و تربیتی نیز پیدا می‌نماید. اهمیت چندجانبه جهانگردی، فقط در مواردی که مردم از کشوری به کشور دیگر مسافرت می‌نمایند ظاهر نمی‌شود، بلکه جهانگردی داخلی نیز چنین نزدیکی را بین مردم و نقاط مختلف برقرار می‌سازد و در نتیجه بر اطلاع و آگاهی مردم می‌افزاید که آن، خود موجب افزایش حسن تفاهم خواهد گردید.

مؤسسه سرمایه‌گذاری منطقه‌ای جهانگردی در سومین گزارش سالانه خود که در سال ۱۹۷۰ منتشر شد، منافی را که جهانگردی برای کشور ایرلند داشته است به شرح زیر خلاصه نموده است:

۱ - در سال مزبور، درآمدهای معادل یکصد و یک میلیون لیره برای آن کشور به وجود آورده است.

۲ - جهانگردی برای ایرلند دارای چنان درآمدی است که هیچیک از اقلام صادراتی چنین درآمدی نداشته و در عین حال هیچ صنعت ملی دارای چنین منبع درآمدی نمی‌باشد.

۳ - پانزده درصد از نیروی فعال کشور در این رشته کار می‌نمایند و از این راه ارتزاق می‌کنند.

۴ - قدرت خرید مردم کشور را اضافه نموده که معادل یک جمعیت اضافی ۳۵۰ هزار نفری است.

اهمیت عمده اقتصادی جهانگردی در موارد مختلف، یعنی جهانگردی داخلی و بین‌المللی، یکسان است؛ چه در هر دو وجه، پولی که در محل اقامت و اشتغال تحصیل می‌شود، در محل دیگری که مورد بازدید قرار می‌گیرد به مصرف می‌رسد. هر ساله مقادیر معتناهی پول از بعضی واحدهای اقتصادی خارج شده و وارد اقتصادهای دیگری می‌گردد و بدین ترتیب طرف دریافت‌کننده، به منبع درآمد جدیدی دست می‌یابد که علاوه بر ایجاد کار، موجبات معیشت اضافی برای مردم به وجود آمده و مقادیری نیز به مصرف احداث تسهیلاتی جهت ساکنین می‌رسد. تأثیر عمده اقتصادی جهانگردی، در بالا رفتن قدرت خرید مردم محلی است که مورد بازدید جهانگردان قرار می‌گیرد. زیرا جهانگردان معمولاً بیش از آنچه در محل اقامت خود خرج می‌کنند، در محل جدید مصرف می‌نمایند. جریان پولی که در اثر خرج کردن جهانگردان ایجاد می‌شود، در اقتصاد کلی کشور دریافت‌کننده وارد می‌شود، چه این پول در اقتصاد گردش می‌کند و مجدداً صرف می‌شود.

اما جوهی که در جریان جهانگردی بین‌المللی به مصرف می‌رسد، از جنبه دیگری نیز دارای اهمیت اقتصادی می‌باشد. زیرا کشورهایی که از لحاظ اقتصادی و سیاسی دارای موجودیت مستقلى می‌باشند، ناگزیرند در مبادلات خویش با سایر کشورهای جهان، ایجاد تعادل مالی بنمایند. بنابراین در جهانگردی بین‌المللی، درآمدهای حاصله از منبع جهانگردی، صرف ایجاد تعادل در مبادلات بازرگانی هر یک از کشورها می‌گردد و در نتیجه از نقطه نظر بازرگانی بین‌المللی، واجد اهمیت عمده‌ای می‌باشد. بدین ترتیب در مورد کشورهایی که جهانگرد به خارج می‌فرستند، مفهوم آن مشابه وارد کردن امتعه بازرگانی است که بابت آن باید پول و ارزهای خارجی

بپردازند و در مورد کشورهای که مورد بازدید جهانگردان قرار می‌گیرند، مفهوم صادرات امتعه پیدا می‌کند که بابت صادرات آن امتعه درآمد ارزی به دست می‌آورند. از نقطه نظر جهانی، جهانگردی یک قلم عمده بازرگانی جهانی را تشکیل می‌دهد که در طول سالیان اخیر، چنانکه در مقدمه مذکور افتاد، بیش از مبادلات هر نوع کالایی رشد داشته است.

در این قسمت، جهانگردی از جنبه اهمیت اقتصادی آن مورد ارزیابی قرار می‌گیرد، اما در عین حال به سایر مزایای جهانگردی که تعیین میزان کمی آن‌ها مشکل خواهد بود اشاره‌ای خواهد رفت. علاوه بر این‌ها، مشکلاتی که در مقاصد جهانگردی به وجود می‌آیند، مورد بحث قرار خواهد گرفت.

□ نقش جهانگردی در اقتصاد ملی

هنگامی نقش جهانگردی در اقتصاد ملی به خوبی روشن می‌گردد که وجوهی را که جهانگردان در کشوری خرج می‌نمایند، با درآمد ملی و مخارج کل مقایسه نمائیم. در اغلب کشورها، مقامات دولتی هر ساله تخمین‌هایی درباره درآمد ملی می‌زنند. منظور از درآمد ملی در این مقاله، ارزش کلیه کالاهایی است که در کشور تولید می‌شود و خدماتی که در طول سال عرضه می‌گردد. رقمی که بدین ترتیب به دست می‌آید و به روش محاسبه محصول ملی معروفست، با درآمدها مقایسه می‌گردد. در محاسبه درآمدها، کلیه درآمدهای فردی و شرکت‌ها با یکدیگر جمع می‌گردد. سپس روش محاسبه خرج‌ها اجرا می‌شود، یعنی ارزش کالاهایی که مردم خریداری می‌نمایند با آنچه که پس‌انداز می‌نمایند جمع می‌گردد. هر یک از این ارقام سه گانه، بخشی از درآمد ملی را به نحو مخصوصی معین می‌کند. به عبارت دیگر، ارزش محصولات، درآمدها و یا مخارج تعیین می‌شود و در مواردی که روش‌های دیگری برای محاسبه درآمد ملی به کار برده می‌شود، از این ارقام سه گانه برای مقایسه و تطبیق استفاده می‌شود. ماحصل این محاسبه با روش‌های سه گانه، ارزش تولید ناخالص ملی را به دست می‌دهد. از آن، مبلغی بابت استهلاک سرمایه و یا حفظ ارزش واقعی سرمایه کسر می‌گردد، آنگاه رقم "درآمد ملی" به دست می‌آید.

آن قسمتی که از تولید ناخالص ملی توسط افراد به مصرف می‌رسد "هزینه‌های

مصرفی "نامیده می شود و تقسیم بندی آن بر اساس نوع مخارج می باشد. در فاصله سال های ۱۹۶۰ - ۱۹۷۰ تولید ناخالص ملی کشور انگلستان از رقم ۲۲۸۰۰۰ میلیون لیره به ۴۲۸۰۰۰ میلیون لیره (نرخ جاری) افزایش حاصل کرد. در همان فاصله هزینه های مصرفی تقریباً معادل سه چهارم تولید ناخالص ملی بود و از رقم ۱۶۹۰۰۰ میلیون لیره به ۳۱۲۰۰۰ میلیون لیره افزایش یافت. آمار و ارقام رسمی، وجوهی را که جهانگردان انگلیسی به مصرف رسانیده اند معین و مشخص نمی سازد بلکه هزینه هایی را که در خارج از کشور توسط انگلیسی ها شده به صورت تخمینی روشن می کند. اما از آماري که توسط "بررسی سازمان انگلیسی مسافرت" تهیه شده می توان ارقام مربوط به وجوهی را که انگلیسی ها در خارج و داخل کشور در جریان مسافرت های خویش در سال های مورد بحث خرج نموده اند رابه شرح زیر مشخص کرد:

سال ۱۹۷۰	سال ۱۹۶۰	
۷۹۰ میلیون لیره	۴۰۰ میلیون لیره	در انگلستان
۴۷۰ میلیون لیره	۱۵۰ میلیون لیره	در خارج از انگلستان
۱۲۶۰ میلیون لیره	۵۵۰ میلیون لیره	جمع کل

آمار فوق، هزینه هایی را نشان می دهد که ساکنین انگلستان در جریان گذراندن ایام مرخصی بیش از چهار شبانه روز متحمل شده اند. با تمام این احوال، به خوبی می توان دید که در ظرف ده سال، هزینه های مسافرت جهانگردان انگلیسی دو برابر شده است. اگر این ارقام را با هزینه های مصرفی مقایسه کنیم، خواهیم دید که درصد آن در طی ده سال، از ۳/۵ درصد به چهار درصد افزایش یافته است. حقیقت دیگری از این آمار و ارقام مستفاد می شود و آن این است که هزینه هایی که ساکنین انگلستان برای گذراندن ایام تعطیلات در داخل کشور متحمل شده اند، معادل و به موازات افزایش تولید ناخالص ملی و هزینه های مواد مصرفی افزایش حاصل کرده است. در

حالی که وجوهی که ساکنین انگلستان در جریان گذراندن ایام تعطیلات در خارج از کشور صرف کرده‌اند، در فاصله ده سال، بیش از سه برابر شده است. جهانگردان و مسافرین خارجی که در سال ۱۹۶۰ به انگلستان رفته بودند، ۱۶۹ میلیون لیره خرج کرده بودند، در حالی که این رقم در سال ۱۹۷۰ به ۴۳۲ میلیون لیره بالغ گردید. از آنجایی که در تخمین درآمد ملی، وجوهی که ساکنین انگلستان برای مواد مصرفی خرج می‌نمایند مورد توجه و محاسبه قرار می‌گیرد، بنابراین رقم وجوهی که جهانگردان در انگلستان به مصرف می‌رسانند، مورد توجه قرار نمی‌گیرد. هنگامی که وجوهی که جهانگردان خارجی در انگلستان خرج کرده‌اند را با وجوهی که ساکنین انگلستان برای گذراندن تعطیلات در کشور صرف نموده‌اند جمع کنیم، رقم کلی وجوهی که در راه جهانگردی خرج شده است به دست می‌آید. با این رقم می‌توان وجوهی را که جهانگردان خارجی برای مسافرت به انگلستان و یا مراجعت از آن کشور خرج کرده‌اند، یعنی وجوهی را که به شرکت‌های مسافربری، شرکت‌های هواپیمایی و شرکت‌های کشتی‌رانی پرداخت کرده‌اند، جمع نمود. بدین ترتیب درآمد کلی انگلستان در سال ۱۹۷۰ از محل جهانگردی به شرح زیر به دست می‌آید:

سرانه نسبت به
جمع کل
جمعیت انگلستان

الف - وجوهی که ساکنین انگلستان برای گذراندن تعطیلات در انگلستان صرف کرده‌اند	۷۹۰ میلیون لیره	۱۴/۲ لیره
ب - وجوهی که خارجیان در انگلستان صرف کرده‌اند	۴۳۲ میلیون لیره	۷/۸ لیره
ج - وجوهی که جهانگردان خارجی بابت بلیط مسافرت به شرکت‌های انگلیسی پرداخته‌اند.	۱۳۶ میلیون لیره	۲/۵ لیره
	۱۳۵۸	۲۴/۵ لیره

ارقام مزبور شامل هزینه‌هایی که مسافر کمتر از چهار شب از خانه و کاشانه خود دور بوده نمی‌باشد، در حالی که این نوع مسافرت‌ها، متضمن هزینه‌های زیادی است. با این وصف، بدون توجه به آن درآمدها، ساکنین انگلستان در سال ۱۹۷۰ درآمدی

معادل ۱۳۵۸ میلیون لیره از ممر جهانگردی به دست آورده بودند که سرانه آن بالغ بر ۲۵ لیره می‌گردد. به عبارت دیگر، سازمان‌هایی که برای جلب توریسم فعالیت می‌کردند، روزانه معادل ۳۱۷ میلیون لیره پول به دست آورده بودند. چنانکه در مقدمه مذکور افتاد، این روند در سال‌های اخیر از افزایش چشم‌گیری در سطح جهان برخوردار است.

در سال ۱۹۹۰ میلادی، بالغ بر ۴۳۹ میلیون نفر توریست از مرزها عبور کرده و ۲۴۹ میلیارد و ۳۰۰ میلیون دلار حاصل درآمدهای جهانگردی جهانی بوده است که ۲ میلیارد دلار آن سهم منطقه جنوب آسیا و ۳۹ میلیون دلار آن سهم ایران بوده است و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۰۰ تعداد جهانگردان بین‌المللی بالغ بر ۶۴۰ میلیون نفر گردد. بر اساس برنامه پنج ساله توسعه اقتصادی اجتماعی اول کشور ایران، پیش‌بینی گردیده تعداد جهانگردان خارجی کشور از رقم ۸۰ هزار نفر در سال ۱۳۶۷ به ۳۱۸ هزار نفر در سال پایان برنامه افزایش یابد. در کشور ما، سالانه ۳۰ میلیون نفر به گشت گذار می‌پردازند و با توجه به جوانی جمعیت کشور، پرداختن به موضوع چگونگی گذران اوقات فراغت مطلوب، اهمیت ویژه‌ای خواهد داشت که انشا... موضوع بحث و مقالات آینده خواهد بود.

ارزیابی جهانگردی به عنوان یک منبع درآمد برای مناطق معین و یا مقاصد جهانگردی بسی مشکل است، اما با این وصف می‌توان به طور کلی معیاری از این بابت به دست آورد. به خصوص در مورد جزایر که آمارگیری از افرادی که خارج یا وارد می‌شوند آسان است. علاوه بر این، با اجرای بررسی‌های مخصوص در این زمینه، می‌توان اطلاعاتی در مورد برخی از شهرها به دست آورد. در سال ۱۹۶۵ میلادی چنین بررسی در مورد جزیره "من" در انگلستان به عمل آمد. جمعیت این جزیره در حدود پنجاه هزار نفر است و منابع درآمد جزیره، کشاورزی و جهانگردی است. طبق آمار و ارقامی که در جریان این بررسی به دست آمد، معلوم شد که در آن سال ۶۴۰ هزار جهانگرد به آن جزیره مسافرت نموده و ۵/۳ میلیون لیره در آن جزیره خرج کرده بودند. بدین ترتیب درآمد سرانه جزیره از ممر جهانگردی به یکصد لیره رسیده بود. در سال ۱۹۶۴ چنین بررسی در مورد شهر "برایتون" که یک بندرگاه تفریحی می‌باشد نشان داد که مردمی که برای گذرانیدن تعطیلات به آن شهر

مسافرت کرده بودند مبلغ ۱۱ میلیون لیره خرج کرده بودند و بدین ترتیب درآمد سرانه مردم از ممر جهانگردی به ۷۰ لیره رسیده بود. درآمد روزانه جزیره "من" از ممر جهانگردی ۱۵ هزار لیره و در برایتون به ۳۰ هزار لیره بالغ شده بود.

جوهری که جهانگردان خرج می نمایند، درآمد مقصد جهانگردی را به نحو تصاعدی افزایش می دهد. مفهوم افزایش تصاعدی آن است که جهانگردان در جوار خرج های عادی، وجوه دیگری را نیز به مصرف می رسانند. این ضریب مفهوم آن را دارد که چه درآمدهایی در قبال مخارجی که جهانگردان می نمایند حاصل می شود و آن را ضریب عددی می نامند. به عبارت دیگر اگر جهانگردان ده میلیون لیره خرج کنند و ضریب عددی $1/9$ باشد، درآمد جهانگردی بالغ بر ۱۹ میلیون لیره خواهد شد. توضیح آنکه افراد و سازمان هایی که برای جهانگردان وسایل اقامت و پذیرایی فراهم می سازند، صاحبان رستوران ها، وسائط حمل و نقل محلی و سایر افراد و مقاماتی که از قبال جهانگردان درآمدهایی حاصل می نمایند، در برابر این خدمات به کارکنان خود دستمزد و حقوق پرداخت کرده و به مقاماتی که ساز و برگ فراهم می نمایند و جوهری پرداخته، کرایه محل را پرداخت نموده و عوارض می پردازند. به موازات این جریان، کارکنان مزدهایی را که دریافت نموده اند خرج می کنند، فراهم کنندگان ساز و برگ نیز به کارکنان خود حقوق و دستمزد پرداخت می نمایند. صاحبان مستقلات و سایر کسانی که در این جریان درآمدهایی دارند، این درآمدها را خرج می نمایند. بدین ترتیب جمع کل درآمد به مراتب از آنچه که مستقیماً توسط جهانگردان خرج می شود بیشتر خواهد شد. میزان این ضریب فزاینده بستگی به آن دارد که میزان درآمد اصلی که در هر مرحله خرج می شود و یا به عبارت دیگر صرفه جویی نشده و پس انداز نمی گردد، تا چه حد است. عامل دیگری نیز در تقلیل میزان این ضریب فزاینده مؤثر است و آن جوهری است که از اقتصاد کشور خارج شده و به مصرف خرید اقلام کالاهای وارداتی می رسد. به عبارت دیگر جوهری که یک جهانگرد خارجی صرف خرید امتعه وارداتی صرف می کند، در بالا بردن درآمد ملی نقشی نخواهد داشت. ضریب فزاینده درآمد جهانگردی برای برخی از کشورها محاسبه شده و بدین قرار است:

یونان $1/2$ تا $1/4$ ، هاوایی $0/9$ تا $1/3$ ، ایرلند $2/7$ ، منطقه اقیانوس کبیر و خاور

دور ۳/۲، پاکستان ۳/۳. علت وجوه اختلاف ضریب افزاینده در این کشورها از یک جهت معلول نحوه محاسبه و از جهت دیگر اختلاف در ارزشیابی واقعی ضریب است. در بحث و مقال حاضر کافی است ذکر شود که وجوهی را که جهانگردان اصولاً در مقصد جهانگردی صرف می‌نمایند، فقط یک معیار در سطح وسیع در مورد تأثیر درآمدهای جهانگردی در اقتصاد محلی به دست می‌دهد. در ارزیابی تأثیر جهانگردی در اقتصاد، مثلاً در ارزیابی ارزش‌های نسبی سرمایه‌گذاری در طرح‌های دیگر، ضریب افزاینده یک راهنمای مفید به دست خواهد داد. به خصوص در یک مورد اختلاف بین تأثیر جهانگردی در مقاصد مختلف جهانگردی باید مورد توجه قرار گیرد؛ چه در بعضی از مقاصد جهانگردی، برای رفع احتیاجات جهانگردان ناگزیر به واردات اقلام کالاهایی از خارج می‌باشند. در حالی که در بعضی از مقاصد جهانگردی، کلیه احتیاجات جهانگردان از اقتصاد محلی تأمین می‌گردد.

□ جهانگردی از نقطه نظر اشتغال

فراهم کردن خدمات جهانگردی، فی‌نفسه ایجادکننده اشتغال است. با این وصف مشکلات مربوط به تشریح و توصیف صنعت جهانگردی، به خصوص در مواردی که جهانگردی را به صورت عامل اشتغال محسوب داریم، کاملاً روشن و واضح است. در این تجزیه و تحلیل سه مشکل عمده وجود دارد:

اول آنکه آن عده‌ای که در خدمات جهانگردی اشتغال دارند را عموماً نمی‌توان از کسانی که در همان رشته خدمات می‌نمایند و خدماتی را در اختیار غیرجهانگردان قرار می‌دهند مجزا کرد. بدین معنی که مثلاً در آمار رسمی میهمانخانه‌هایی که دارای رستوران‌های عمومی می‌باشند و سایر فعالیت‌های مربوطه به تهیه غذا و خدمات مربوطه را انجام می‌دهند، این خدمات از یکدیگر مجزا نمی‌گردد. به همین ترتیب در مورد خدمات وسایل حمل و نقل، میزان اشتغال بدون توجه به سهمی که در عرضه خدمات به جهانگردان وجود دارد محاسبه می‌گردد. علاوه بر این، آمار افرادی که در شرکت‌های مسافرتی خدمت می‌نمایند به صورت مجزا عرضه نمی‌شود.

دوم آنکه آمار و اطلاعات مربوط به اشتغال، عموماً مربوط به افرادی است که در استخدام کارفرمایانی قرار دارند و در این آمارگیری کارفرمایان به حساب نمی‌آیند.

علاوه بر این، گروه‌های کثیری وجود دارند که خود در مقام کارفرما و کارگر امرار معاش می‌نمایند و مهمتر آنکه خدمات جهانگردی اکثراً توسط واحدهای کوچکی عرضه می‌گردد و در حالی که این مؤسسات کوچک ممکن است در مقایسه با جماعت تحت اشتغال نسبت بزرگی را تشکیل دهند، با این وصف در آمارگیری‌های رسمی منظور نمی‌گردند.

سوم آنکه قسمت اعظم فعالیت‌های صنعت جهانگردی فصلی است و تعداد افرادی که برای عرضه خدمات مربوط به جهانگردی اشتغال پیدا می‌نمایند در طول سال متفاوت است. بدین ترتیب با توجه به مشکلاتی که در تشریح و توصیف صنعت واقعی جهانگردی وجود دارد و همچنین به علت محدودیت اطلاعات در این زمینه، فقط می‌توان معیارهای کلی در مورد اهمیت جهانگردی در مقام ایجاد اشتغال در کشورهای مختلف به دست آورد.

در بررسی اخیر که در مورد جهانگردی در کشور سوئیس به عمل آمد، نتیجه حاصله آن بود که این صنعت در طول ماه‌های تابستان برای ۱۴۰ هزار نفر ایجاد اشتغال می‌نماید و از این عده، هفتاد هزار نفر کارکنان میهمانخانه می‌باشد. از آنجایی که در حدود نصف این عده در خدمات مربوط به فراهم کردن وسایل تسهیلات اقامت جهانگردان انجام خدمت می‌نمایند، به خوبی می‌توان معیاری از این بابت در مورد کشورهایی که دارای صنعت پیشرفته جهانگردی هستند به دست آورد. در انگلستان بیش از نیم میلیون نفر در رشته‌های مربوط به جهانگردی اشتغال دارند. در این کشور کارکنان میهمانخانه‌ها و پانسیون‌ها به سیصد هزار نفر می‌رسند و در رشته حمل و نقل مسافری و سایر خدمات جهانگردی، عده‌ای مشابه اشتغال دارند و قسمت اعظم این جماعت شاغل، فعالیت‌های مربوط به جهانگردان را بر عهده دارند. در کشور سوئیس و اطریش میزان اشتغال در رشته‌های مربوط به جهانگردی معادل پنج درصد نیروی کار کشور است، در حالی که این رقم در کشور ایرلند به پانزده درصد بالغ می‌گردد. جهانگردی از جنبه اشتغال، به خصوص در نواحی و مناطقی اهمیت پیدا می‌کند که موجبات اشتغال محدود است و این امر در نواحی و مناطقی که صنعتی نشده و دارای منابع طبیعی نمی‌باشند موجبات اشتغال را فراهم می‌سازد، مشروط بر آن که از لحاظ آب و هوا و مناظر طبیعی دارای جاذبه‌هایی باشند. حتی در کشور انگلیس که یک

کشور صنعتی است، در بعضی نواحی بیش از ده درصد جمعیت کارگری شاغل در رشته‌های مربوط به جهانگردی کار می‌کنند. این نسبت در برخی از مناطق بالاتر بوده و در بعضی نواحی ساحلی به بیست درصد هم می‌رسد.

در مورد جهانگردی یک سؤال عام وجود دارد و آن این است که چه کسانی از جهانگردی سود می‌برند؟ پاسخ ساده به این سؤال آن است که صنعت جهانگردی بهره‌مند می‌شود، یعنی آن بخشی از اقتصاد که از جهانگردان پذیرایی می‌نماید و آن شرکت‌ها و مؤسساتی که دارای فعالیت مشترک بوده و حوایج و نیازمندی‌های جهانگردان را برآورده می‌سازند، برخی از این مؤسسات و شرکت‌ها، چون اردوگاه‌های مخصوص گذرانیدن تعطیلات، بسیاری از رستوران‌ها و فروشگاه‌های مخصوص فروش یادبودها فعالیت اقتصادی خود را کاملاً یا بعضاً مدیون جهانگردی می‌باشند. سایر مؤسسات مانند فروشگاه‌های خرده‌فروشی و برخی از بانک‌ها ممکن است تا حدی فعالیت‌های اقتصادی خود را مدیون جهانگردی باشند، چه آنها علاوه بر ارائه خدماتی به جهانگردان، اصلاً برای رفع حوایج و نیازمندی‌های ساکنین محلی تأسیس شده و فعالیت می‌نمایند.

بنابراین دیده می‌شود که تعیین حدود و ثغور صنعت جهانگردی در محل مشکل است، ولی می‌توان گفت که این صنعت شامل همه فعالیت‌های اقتصادی است که برای ارائه خدمات و تسهیلات به جهانگردان به وجود آمده است. این سازمان‌ها دارای منافع مشترک بوده و دارای موجودیت مستقل می‌باشند؛ هر چند که طبق مفاهیم سنتی این سازمان‌ها و مؤسسات به صورت یک رشته صنعتی نیستند. بنابراین ملاحظه می‌شود صنعت جهانگردی محدود به مؤسسات و سازمان‌هایی می‌شود که با توجه به بازار مخصوص، خدمات جهانگردی را برای جهانگردان فراهم ساخته و درآمد خود را از جهانگردان به دست می‌آورد.

اما بطوریکه گفته شد پول‌هایی که جهانگردان در یک کشور خرج می‌کنند، به سراسر کشور و اقتصاد کشور تزریق می‌گردد؛ بنابراین مراجعی که از پول جهانگردان منتفع می‌شوند را می‌توان به دو طریق عمده طبقه‌بندی کرد. یکی بر حسب اهمیتی که جهانگردی نسبت به کار آنها دارد و دیگری بر حسب دریافت مستقیم پول از جهانگردان. بسیاری از مؤسسات که کالاهایی را برای مصرف تهیه می‌نمایند و یا

خدماتی ارائه می‌دهند، ممکن است هیچگاه مستقیماً با جهانگردان تماس نداشته باشند ولی از عواید جهانگردی بهره‌مند می‌شوند؛ مانند کشاورزان که محصولات کشاورزی تهیه می‌نمایند و شرکت‌های ساختمانی و همچنین شرکت‌هایی که در تهیه و ارائه خدمات عمومی در مقاصد جهانگردی فعالیت دارند.

به منظور آنکه بتوان از نقش و سهم آثار کلی جهانگردی در یک اقتصاد اطلاع حاصل کرد شاید مؤثرترین طریق، استفاده از روش تحلیلی که معروف به نهاده بازده است باید بهره‌جست.

این روش را ج. ریچاردز (RICHARDS) استاد دانشگاه ساری (SURREY) در انگلستان و ایرلند به مورد اجراء گذاشت. طبق این روش، اقتصاد به بخش‌های متعددی تقسیم می‌شود و جریان اقتصادی بین این بخش‌ها و همچنین بخش جهانگردی تعیین می‌گردد و آنگاه می‌توان ارتباط کانونی بین بخش جهانگردی و سایر بخش‌های اقتصادی را که شامل هر یک از صنایع و گروه صنایع می‌باشد به دست آورد.

دکتر ریچاردز در جریان به کار بردن این روش تحلیلی متوجه شد که تأثیر جهانگردی در اقتصاد بر روی صنایع مختلفی بخش شده است. سهمی که جهانگردی در ایجاد درآمد اضافی کلی در کشور دارد از یک طرف مربوط به ایجاد درآمد اضافی در بخش جهانگردی است و از طرف دیگر مربوط به ایجاد درآمد اضافی در سایر بخش‌های اقتصادی کشور است. بازده سودی که از طریق واردات برای رفع نیازمندی‌های جهانگردان در کشور ایجاد می‌شود، یکسان نبوده و در هر کشور متفاوت می‌باشد. حتی این اختلاف در بخش‌های صنعتی، در دو کشور نیز متفاوت است. تجزیه و تحلیل احتیاجات منابع نیروی کارگری و منافع سرمایه‌ای برای رفع حوائج جهانگردی امکان‌پذیر است و این تجزیه و تحلیل را، هم در مورد جهانگردی و هم در صنایع نهاده می‌توان انجام داد. ضریب فزاینده درآمد جهانگردی را می‌توان با در نظر گرفتن آثار مستقیم و غیرمستقیم و همچنین تأثیر قیاسی جهانگردی به دست آورد.

□ جهانگردی و رشد و توسعه اقتصادی

جهانگردی علاوه بر آنکه منبعی برای درآمد و اشتغال می‌باشد، اکثراً در رشد و

توسعه اقتصادی نیز مؤثر است؛ چه تسهیلاتی که در مقصد جهانگردی برای پذیرایی جهانگردان احداث می‌گردد، مورد استفاده ساکنین محلی نیز قرار می‌گیرد. مثلاً تسهیلاتی که برای رفع احتیاجات حمل و نقل جهانگردان به وجود می‌آید و یا تسهیلات تفریحی که احداث می‌شود، هر چند در مرحله اول برای جهانگردان می‌باشد، ولی ساکنین محلی نیز از این تسهیلات استفاده می‌نمایند و چنانکه احتیاج جهانگردی نبود، شاید به احتمال قوی چنین تسهیلاتی به وجود نمی‌آمد. بنابراین ایجاد درآمد اضافی، فراهم شدن موجبات اشتغال بیشتر و احداث تأسیسات و تسهیلات جهانگردی را می‌توان از مزایای جهانگردی که عاید جامعه مربوطه می‌گردد شناخت و این وضع در اکثر مقاصد جهانگردی کم و بیش جلوه گر می‌شود. این مزایا برای کشورهای در حال رشد و توسعه و همچنین کشورهای توسعه نیافته دارای اهمیت زیادی می‌باشد. در مقام مقایسه با سایر مظاهر توسعه اقتصادی، بهبود سطح زندگی در اثر تردد جهانگردان ممکن است سریعتر انجام گیرد و سرمایه‌هایی که در این طریق به مصرف می‌رسد، سریع‌تر صرف گردد. برای احداث تسهیلات جهانگردی احتیاج به تکنولوژی‌های پیشرفته وجود ندارد. از آنجایی که صنعت جهانگردی صنعتی است که احتیاج به کارگر فراوان دارد بنابراین توسعه این صنعت به خصوص در مناطق و نواحی که دارای کارگر غیرماهر زیاده بر احتیاج می‌باشد قابل توجه خواهد بود. بسیاری از تخصص‌های این رشته ساده بوده و ساکنین محلی می‌توانند در اندک زمانی این تخصص‌ها را فراگیرند و اگر هم به تخصص‌های اضافی پیشرفته‌تری احتیاج باشد می‌توان این تخصص‌ها را وارد کرد. در اینجا نمی‌خواهیم ادعا کنیم که برای احداث صنعت جهانگردی در یک ناحیه و منطقه، احتیاج به طراحی به حداقل می‌رسد و یا آنکه کیفیت این طراحی‌ها در جهانگردی در سطح عالی قرار ندارند، بلکه منظور ما این است که این امر از جمله مزایای طرح‌های جلب جهانگرد است؛ در حالی که در انواع و اقسام رشته‌های صنایع احتیاج به طراحی و کیفیت طراحی در سطوح عالی‌تری قرار دارد. در برخی از مناطق و نواحی، جهانگردی می‌تواند به صورت یک زیربنای اقتصادی درآمده و انگیزه‌هایی برای فعالیت‌های اقتصادی در بخش‌های مختلف گردد و موجبات رشد و توسعه سایر صنایع را فراهم سازد. جهانگردی فی‌نفسه می‌تواند موجبات ایجاد تقاضا برای کالاها و خدماتی را

فراهم بنماید که برای احداث و توسعه برخی از صنایع محلی ضروری می‌باشد. این ضروریات عبارتند از: حفظ تسهیلات و برآورده ساختن احتیاجات و در عین حال نباید ضروریاتی را که برای رفع نیازمندی‌های مستقیم جهانگردان لازم است از نظر دور داشت. گذشته از اینها، احداث یک زیربنای اقتصادی اکثراً موجب جلب و توسعه فعالیت‌های اقتصادی جدید که ارتباط مستقیمی با جهانگردی ندارد می‌گردد. به این ترتیب می‌توان گفت و جوهی که جهانگردان خرج می‌نمایند، اقتصاد یک کشور را جان می‌بخشد و تنها محدود به بخش‌های مربوط به جهانگردی نمی‌باشد.

در خاتمه مقاله، از یک عامل پراهمیت دیگر نیز باید نام ببریم و آن این است که جهانگردی به خصوص در یک کشور در حال رشد و توسعه موجبات تحصیل درآمد ارزی خارجی اولیه و اساسی را فراهم می‌سازد.

علاوه بر این در کشورهایی که صادرات کشور منحصر به یک یا چند ماده اولیه می‌باشد، از آنجایی که در بازارهای بین‌المللی قیمت‌ها تحت تأثیر نوسانات اقتصادی قرار دارد، جهانگردی می‌تواند عامل ثباتی در درآمدهای ارزی از ممر صادرات باشد.

□ جهانگردی و موازنه پرداخت‌ها

جهانگردی برای هر واحد جغرافیایی اعم از شهر، منطقه یا کشور دارای ارزش مهمی است، ولی یک قسمت عمده از تأثیر آن برای هر مملکت از لحاظ مسافرت‌های بین‌المللی است که در موازنه پرداخت‌های آن اثر به سزایی دارد. به منظور آنکه از اهمیت حدود و ثغور این تأثیرهای بخصوص آگاه شویم، لازم است که انواع عمده معاملات و جریانات پولی را، چه در مورد پول در گردش و چه در مورد سرمایه‌گذاری بین کشورها که در نتیجه فعالیت‌های جهانگردی به وجود می‌آید، مورد بررسی قرار دهیم. معاملات و گردش‌های پولی مزبور به شرح زیر است:

الف) وجوهی که جهانگردان در کشورهای مورد بازدید خرج می‌نمایند (هزینه‌های اقامت در میهمانخانه، خوراک و خرید، ایاب و ذهاب در محل و هزینه‌های مشابه).

ب) خرید اقلام عمده کالا توسط جهانگرد در کشورهای مورد بازدید (مثلاً خرید

اجناس عتیقه و اتومبیل).

ج) وجوهی که جهت واردات و صادرات اقلام کالا بین کشورها به مصرف می‌رسد. این کالاها برای مصارف جهانگردان می‌باشد (این کالاها عبارتند از لوازم و وسائط مربوط جهت اقامت و پذیرایی از جهانگردان، مواد خوراکی، نوشیدنی و غیره).

ه) وجوهی که برای خرید بلیط مسافرت به کشورهای دیگر به مصرف می‌رسد و به شرکت‌های مسافربری بین‌المللی پرداخت می‌گردد (این شرکت‌ها بطور کلی شرکت‌های هواپیمایی و کشتی‌رانی می‌باشند).

و) وجوه مختلفی که در جریان امر انتقال حاصل می‌کند (مثلاً افرادی که در مؤسسات جهانگردی خارج از کشور خود کار می‌کنند وجوهی بابت حقوق و دستمزد دریافت می‌دارند. همچنین وجوهی که به مصرف تبلیغات رسیده و یا هزینه‌های دفترهای جلب جهانگرد در کشور خارجی).

ز) سرمایه‌گذاری‌های خارجی در احداث تسهیلات جهانگردی (به خصوص در رشته میهمانخانه‌داری).

ح) درآمدهای حاصله از سود سرمایه‌گذار، سودهای حاصله از فعالیت‌های مورد بحث و سود سهم (این درآمدها در کشور مربوطه به کشور سرمایه‌گذار منتقل می‌گردد). در بین معاملات فوق‌الذکر اقلام "ب"، "و"، "ج" در زمره سایر اقلام کالاهای وارداتی و صادراتی در احتساب پرداخت‌ها منظور می‌شود. اقلام "و" و "ه" و "ز" در احتساب پرداخت‌ها با سایر اقلام کالاهای نامرئی منظور می‌گردد، مانند صادرات و واردات خدمات و با انتقال پولی. قلم "و" در حساب سرمایه‌ای موازنه پرداخت‌ها منظور می‌گردد. بدین ترتیب از اقلام هفتگانه فوق، شش قلم که مربوط به معاملاتی است که بین کشورهای مبادله‌کننده جهانگرد انجام می‌گیرد، به صورت جداگانه در محاسبات توازن پرداخت‌ها منظور نمی‌گردد. یگانه قلمی که به صورت مجزا در محاسبه توازن پرداخت‌ها منظور می‌شود، قلم "الف" یعنی وجوهی که جهانگردانی که وارد کشور می‌شوند در آن کشور صرف می‌نمایند می‌باشد. این قلم در محاسبه توازن پرداخت‌ها در ستون مسافرت‌ها منظور می‌گردد. در بعضی از موارد در تخمین‌های رسمی که از طرف مقامات دولتی داده می‌شود میزان وجوهی را که بابت مسافرت‌های

بین‌المللی جهت خرید بلیط پرداخت می‌شود و در فوق در قلم " و " آمده است منظور می‌نمایند. در چنین مواردی رقم حاصله را در ستون ارقام درآمد مسافرت منظور می‌نمایند تا بدین ترتیب بتوان تخمینی از پرداخت‌های خارجی ناشناخته و درآمدهای جهانگردی به عمل آورد. ارزش این ارقام را می‌توان از آمار و اطلاعاتی که تهیه می‌شود به دست آورد.

□ مسائل و مشکلات مربوط به رشد و توسعه جهانگردی

رشد و توسعه جهانگردی بدون مواجهه با اشکالات تحقق نمی‌پذیرد. مشکل اول مربوط به اراضی مورد استفاده جهانگردان می‌باشد. مثلاً در مناطقی که قسمت اعظم اراضی به کشاورزی اختصاص داده شده و آن منطقه به صورت یک مقصد جهانگردی درآمد، در مورد تقاضای جهانگردان برای استفاده از اراضی و مناظر طبیعی چه از نقطه نظر زمین و چه از جهت تسهیلات و دسترسی عامه به آن اراضی ممکن است بین عرضه و تقاضای تعارضی ایجاد شود. اگر هدف در این منطقه توسعه جهانگردی باشد، بنابراین لازم است که اراضی بیشتری به مصارف جهانگردی اختصاص داده شود و در اختیار جهانگردان قرار گیرد. بدین ترتیب توسعه جهانگردی ایجاب می‌نماید که اراضی و مناطق وسیعتری در دسترس جهانگردان قرار داده شود و در این جا مشکل تقسیم منابع به نحو عادلانه و حفظ زیبایی‌های مناظر طبیعی به بهترین وجه ممکن جلوه گر می‌شود.

در مرحله فانی ممکن است بین تقاضای جهانگردان و منافع ساکنین شهر یا منطقه مورد بحث تصادفی به وجود آید. در حالی که ساکنین محلی و جهانگردان تقاضای بیشتر و روزافزونی برای تسهیلات تفریحی و رفاهی می‌نمایند، هرچه بر تعداد تازه‌واردین افزوده شود، این خطر وجود دارد که ایجاد مزاحمت‌های بیشتری برای ساکنین محلی شده و تسهیلات رفاهی موجود در آن شهر و یا منطقه کمتر مورد استفاده ساکنین محلی قرار گیرد. یکی از آثار جهانگردی در مقصد جهانگردی آن است که در حیات مردم محلی مزاحمت‌هایی از وجود تازه‌واردین ایجاد می‌گردد که آن خود فی‌نفسه موجبات بروز انزجار از طرف ساکنین محلی نسبت به مزاحمین خارجی است. بنابراین یکی از وظایف عمده سازمان‌های جهانگردی جلب جهانگرد آن است که ساکنین محلی را برای پذیرش خارجیان تحت تعلیم و آموزش قرار دهند

و در عین حالی که حداکثر مزایای اقتصادی را از قبل جهانگردان حاصل می‌کنند، ناسامانی‌های اجتماعی را که در مقصد جهانگردی حادث می‌گردد به حداقل برسانند. سوم آنکه باید در نظر داشت جهانگردی تا حدی به صورت یک نوع فعالیت فصلی جلوه گر می‌شود. به عبارت دیگر تسهیلات موجود، کمتر در طول سال مورد استفاده قرار می‌گیرد و در فصل جهانگردی نیز ممکن است کلیه این تسهیلات مورد استفاده واقع نشود. این حقیقت ممکن است موجب اتلاف منابع شده و به خصوص احتمال بروز بیکاری‌های فصلی را نیز افزایش دهد. این مسئله علاوه بر جنبه‌های اقتصادی، دارای جنبه‌های اجتماعی نیز می‌باشد. بنابراین گذشته از کوشش‌هایی که برای تجدید فصول جهانگردی به عمل می‌آید، به خصوص در مواردی که از تعطیلات اضافی در غیر از فصل برای جلب جهانگردان استفاده می‌شود، لازم است که بررسی دقیقی به عمل آید تا معلوم شود چه قسمتی از تسهیلات موجود برای استفاده در چه قسمتی از سال تخصیص داده شده است و سپس کوشش به عمل آید که برای حفظ این تسهیلات، اتلاف منابع مالی و انسانی به حداقل برسد. به عبارت دیگر برای نگاهداری تأسیسات و تسهیلات از منابع انسانی فصلی، استفاده به عمل آید. چه برای این منابع انسانی فصلی ممکن است در طول سال فرصت اشتغال وجود نداشته باشد. در خاتمه از ذکر این نکته مهم نباید غافل شد که یک اقتصاد سالم اقتصادی است که در آن فعالیت‌های مربوطه پخش شده و یک یا دو صنعت نقطه اتکاء کشور و اقتصاد نباشد. در انتخاب چنین اقتصادی لازم است بررسی به عمل آید تا معلوم گردد حداکثر میزان پخش فعالیت‌ها در چه رشته‌هایی انجام گیرد. در چنین اقتصادی اگر ایجاب کند که جهانگردی توسعه یابد، لازم است به این حقیقت توجه شود که برخی از صنایع می‌تواند همگام با این رشد توسعه پیدا کنند؛ در حالی که برخی دیگر از صنایع نمی‌توانند چنین هم‌آهنگی را حفظ کنند. این یک مشکل اقتصادی و طراحی برنامه‌ریزی است.

با این مقدمه روشن می‌شود که چه مهم خطیری در پیش است. هر کشور منطقه و یا شهر باید در ابتدا و در مراحل برنامه‌ریزی اقتصادی روشن سازد که:

- الف - آیا تمایل بر این است که به صورت یک مقصد مهم جهانگردی در آید؟
 - ب - چگونه از مزایای اقتصادی و سایر مزایای جهانگردی به حداکثر استفاده شود؟
 - ج - چگونه باید مسائل و مشکلات موجود رشد و توسعه جهانگردی را حل کرد؟
- پاداشی که از این راه عاید می‌شود، در صورتی که به ماهیت و اثر جهانگردی به

پاداشی که از این راه عاید می‌شود، در صورتی که به ماهیت و اثر جهانگردی به خوبی پی برده شود زیاد است، به شرط آنکه بتوان و بخواهند برای توسعه جهانگردی برنامه‌ریزی کنند و این امر خطیر را به حال خود واگذار نکنند. در این باره انشاء... چنانچه فرصت و توفیق حاصل شود در آینده به بحث خواهیم پرداخت.

فهرست منابع

الف - فارسی

- ۱ - ماهنامه فرهنگی - اجتماعی مرکز تحقیقات و مطالعات ایرانگردی جهانگردی (ایران زمین) سال اول شماره یکم اسفند ۱۳۷۰ صفحات ۳، ۵، ۵۴، ۵۵.
- ۲ - تازه‌های اقتصادی - ماهنامه علمی اقتصادی و بانکی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران سال دوم سیزدهم دیماه ۱۳۶۹ صفحات ۲۰ - ۲۴.
- ۳ - جزوه درسی نگارنده، تحت عنوان: حمل و نقل و امور مسافرتی، مدرسه عالی خدمات جهانگردی و اطلاعات (سابق) سال تحصیلی ۵۹ - ۱۳۵۸.
- ۴ - تازه‌های اقتصاد ماهنامه علمی اقتصادی و بانکی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران شماره بیست و چهارم فروردین ماه ۱۳۷۱ صفحات ۱۴ - ۲۷.
- ۵ - اهمیت اقتصادی سیاحت و گذران اوقات فراغت، تحقیق مشترک دکتر علی سمیعی، محمودولی کیانمهر خرداد ماه ۱۳۶۱ مجتمع دانشگاهی علوم اداری و مدیریت بازرگانی (سابق).
- ۶ - هوشنگ فیض بخش، صنعت جهانگردی در ایران و جهان، مدرسه عالی خدمات جهانگردی و اطلاعات (سابق) اسفندماه ۱۳۵۵.

ب - منابع خارجی

- 7 - Professor Brain Archer
Studies in Tourism at the University of Surrey 1987.
- 8 - Burkart and Medlik, *Tourism, Past, Present and Future*,
William Heinemann Ltd 1979.
- 9 - M. V. Kianmehr, *the Development of Tourism*
Transportation in Iran, December 1976 (I. L. O) Turin
- 10 - Lundberg - Armatas, *The Management of People in Hotels,*
Restaurants and Clubs, Third Edition, 1975 U. S. A.